

Maja Vehovec, Davor Juretić, Miro Juretić

LOVRO GRISOGONO - OSNIVAČ I PRVI REKTOR ISUSOVAČKOG KOLEGIJA U RIJECI

dr. Maja Vehovec, Ekonomski fakultet, Rijeka; dr. Davor Juretić, Fakultet prirodoslovno-matematičkih znanosti, Split; dr. Miro Juretić, Rijeka,
stručni članak, Ur.: 5. rujna 1994.

UDK 271.5 : 929 GRISOGONO

U radu se govori o isusovcu Lovru Grisogonu koji je prvi pokrenuo i organizirao visokoškolsku nastavu u Rijeci i time uspostavio temelj kasnijem razvoju sveučilišta. Spominje se obiteljska sredina iz koje je potekao, iznosi se njegov životopis i opisuje se marijanska enciklopedija, plod njegova cjelokupnog životnog rada, te analizira doprinos koji je dao Rijeci za vrijeme trajanja njegove isusovačke misije.

1. UVOD

Gimnazija u Rijeci osnovana je 1627. godine, a Isusovački kolegij sljedeće 1628. godine. Službenim su ukazom cara i kralja Ferdinanda II. 1633. godine tadašnji studenti Gimnazije u Rijeci izjednačeni u pravima i povlasticama sa studentima europskih sveučilišta. Ta se godina uzima za godinu početka visokoškolske nastave u Rijeci, što se smatra temeljem razvoja kasnijeg sveučilišta, a čiju 360. obljetnicu slavimo u 1993. godini. Za sam začetak sveučilišta u Rijeci zaslužan je isusovac Lovro Grisogono koji je osnovao i organizirao gimnaziju i isusovački kolegij te bio prvi predstojnik (superior-ректор). U Rijeci je boravio nepune četiri godine, ali je osnivanjem i organiziranjem visokoškolske nastave ostavio neizbrisiv trag. U hrvatskoj je kulturnoj povijesti poznat kao svjetski istaknut mariolog, dok je njegov doprinos razvoju visokog obrazovanja ostao gotovo nepoznat. Cilj je ovog rada da podacima o poduzetničkoj misiji i zaslugama za razvoj sveučilišta upotpuni sliku o životu i djelu Lovra Grisogona. Dva su razloga zašto su se autori prihvatili tog zadatka: prvi, zato što Lovro Grisogono zauzima istaknuto mjesto u njihovu rodoslovnom stablu i, drugi, jer su autori bili ili su još uvijek članovi profesorske zajednice riječkog Sveučilišta.

2. OBITELJ DE GRISOGONO

Lovro Grisogono rodio se u Splitu 1590. godine u plemićkoj obitelji De Grisogono. Grisogono je naziv iz antičkih vremena i na grčkom jeziku znači "zlatni rod" ili "zlatno koljeno". Taj se

naziv ponavlja višekratno u grčkoj i rimskoj povijesti.¹ Prvi Chrysogonos koji se spominje u Plutarha pobjednik je na glazbenom natjecanju i svirač flaute u Alkibijada 420. godine prije Krista.² Nakon njega u grčkoj se povijesti spominje manje ili više značajnih imenjaka. Posebno je u rimskoj povijesti zanimljiv Sulin slobodnjak Julije Lucije Chrysogonus koji se obogatio i bio poznat po svojoj izuzetnoj sklonosti za glazbu.³ Protiv njega je veliki govornik Ciceron napisao jedan od svojih prvih i najpoznatijih govora.⁴ Među starorimskim je Grisogonovima najveći hijerarhijski stupanj dosegla Cornelia Salonina Chrysogonus, čiji naziv Salonina potječe od rodnog mjesta njezina oca. Ona se rodila u Klazomeni (mjestu u Maloj Aziji) i udala za cara Galiena. Zajedno s Galienom i sa svojim dvama sinovima izgubila je život u oficirskoj uroti 268. godine poslije Krista.⁵ Iz tog vremena ostao nam je njezin novčić.

Za povijest grada Zadra, kao i za isusovca Lovra Grisogona, značajan je rimski patricij Chrysogonus koji je živio za vrijeme Dioklecijana, a rodio se u Saloni. On je prešao na kršćanstvo te je utamničen u Akvileji. Otklonio je carevu ponudu da napusti novoprimljenu vjeru, pa je 285. godine poslije Krista umro mučeničkom smrću i od crkve je posvećen kao Sv. Chrysogonus Dalmaticus.⁶ Zadrani su prenijeli jedan dio njegovih kostiju u svoj grad i izabrali ga za patrona s pohrvaćenim imenom Sv. Krševana. Najstariji pečati grada Zadra nose njegov lik kao viteza s kopljem u ruci. U Zadru je postojao muški benediktinski samostan posvećen Sv. Grisogonu te velebna njemu posvećena crkva. Nakon beatifikacije Sv. Grisogona (499. g.) mnogi su redovnici prilikom zaređenja uzimali njegovo ime, ponajviše u spomenutu samostanu. Kult se Sv. Krševana održao u Zadru do danas.

Tijekom starog vijeka grčki se naziv Chrysogonos mijenja u rimsko Chrysogonus koje u ranom srednjem vijeku često prelazi u Chrysogonis, te u Grisogonis do konačnog Grisogono. Hrvatsko ime Krševan ostaje jedino kao krsno ili zaređeno ime. Naziv se Grisogono kao patronim javlja približno istodobno u Splitu u Zadru od 11. do 13. stoljeća. Postoji više hipoteza o mogućnosti postojanja te obitelji u staroj Saloni. Tome u prilog govori porijeklo sveca Grisogona i carice Salonine. Međutim, nema nikakva dokaza o kontinuitetu između antičkih Grisogona i kasnijih srednjovjekovnih obitelji u dalmatinskim gradovima. Rani srednji vijek obilježen brutalnim seobama naroda nije imao mnogo smisla za njegovanje pismenosti i čuvanje arhivske građe. Nije sigurno gdje se pojavilo prvo prezime Grisogono, u Splitu ili Zadru. Ako je hipoteza o prijeklu ove obitelji iz stare Salone točna, tada je vjerojatnije prvobitno naseljavanje izbjeglica u Splitu. Splitski je ogranak obitelji često imao nadimak ili dodatak "Lovretić" vjerojatno zbog posjedovanja imanja na Lovretu (*Ad Lauretum*) ili zbog toga što se ime Laurentio (Lovro) tradicionalno ponavlja u obitelji. Zadarski je ogranak imao povremeno dodatke Mauro i Bartollazzi (Bartolčić), vjerojatno zbog međusobnih vjenčanja.

1 Juretić, D.: *Golden origin of the Grisogonos*. Split: rukopis, 1990.

2 *Plutarchi Vitae parallelae* - Alcibiades - Lipsae. Taubner, 1898:410.

3 *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumwissenschaft*. Stuttgart: Metzler, 1899:2512-2513

4 Ciceronis, M. Tullii: *Orationes selectae XXI - Oratio pro Sexto Roscio Amerino*. Lipsiae. Taubner, 1890.

5 Von Grisogono, Otto: *Die Chronik meiner Familie*. Wien:1955. Tiskani se rukopis nalazi u Arhivu Muzeja grada Splita.

6 Granić, M.: *O kultu sv. Krševana, zadarskog zaštitnika*. Zadarska revija 1990; 2-3:147-170.

Otto von Grisogono, povijesničar obitelji, u svojoj knjizi *Die Chronik meiner Familie* navodi prema Toni Arhidakonu jednog Grisogona u Splitu 1006. godine te jednog velikog kneza Poljica 1142. godine imenom Lovretić. Prvi podatak nije zasada potvrđen u izvorniku. Toma Arhidakon spominje još jednog Grisogona među splitskim plemićima koje je zarobio kliški knez Domald 1217. godine.⁷ Dalje se u 13. stoljeću spominje u Zadru Grisogono de Grisogonis te knez i rektor Leonardo u Splitu i Zadru (smatra se da je riječ o istoj osobi). Također se navode Martin, Franjo Martin u Splitu, Giovanni knez u Šibeniku i Trogiru te Stanislav knez Brača i Cetine, pa krajem stoljeća već brojni i istaknuti članovi obitelji u Zadru.⁸

Od 13. stoljeća postoji čvrst kontinuitet obiju ogranaka obitelji, zadarskog do sredine 19. stoljeća i splitskog ogranka čiji članovi još i danas žive u Splitu. Članovi su obitelji bili većinom ugledni građani, birani na mnoga i odgovorna građanska zvanja. Neki su od njih bili kneževi, suci, serdari i guverneri u mnogim dalmatinskim mjestima. Posljednji je rektor autonomnog Splita (pod vrhovništvom Ugarske) bio Lovro Ivanov de Grisogonis (1416-1420) čiji je grb uklesan u podnožje zvonika Sv. Duje. Jedan manji dio Grisogonovih posvetio se crkvenim zvanjima, pa se tako spominje biskup Grgur u Trogiru⁹, a neudane su kćeri ili udovice često pristupale benediktinskim samostanima u Splitu i Zadru, među kojima treba spomenuti glasovitu Helenu (Jelu). Ona je 1464. godine novčano pomogla križarsku vojnu pape Pia II. Za vrijeme ugarskog vrhovništva u Dalmaciji neki su od čalnova obitelji bili posrednici ili ambasadori kod ugarskih kraljeva. U kasnijim su se burnim vremenima mletačke vladavine i turskog nadiranja Grisogonovi istakli kao junački zapovjednici hrvatskih trupa (*Coltonelli dei Croati*). Neki su i poginuli u tim borbama, a neki dobili najviše ratno priznanje opd Venecije i kasnije Austrije.¹⁰

Među zadarskim Grisogonovima posebno treba spomenuti istaknuta znanstvenika (liječnika, astrologa, astronoma, matematičara, kozmografa i filozofa) Federika Grisogona (1472-1537) koji je dao originalan doprinos svjetskoj kulturi.¹¹ On je višekratno vrednovan u povijesnoj literaturi Hrvatske, pa se ovdje neće ponavljati podaci o njegovu poznatu opusu. Drugi je zadarski Grisogono Simeone (Šimun) napisao prvu knjigu o trgovačkom računovodstvu¹², ali za povijest je obitelji značajniji Giulio (Julije), uspješan zapovjednik galije u bici kod Lepanta (1571), koji je u dubokoj starosti 1625. godine od pape Urbana VIII. dobio naslov malteškog viteza. Time obitelj Grisogono prva i jedina u Dalmaciji dobiva tu čast da u grbu obitelji figurira i malteški križ. U splitskom se ogranku obitelji istaklo više vojnih zapovjednika od kojih je Jerolim dospio do čina austrijskog maršala. Kao pisci su se istakli Pjer

7 Archidiaconi, Tomae: *Historia Salonitana. Codex palatensis*. Prijevod V. Rismondo. Split: Čakavski sabor, 1977:309.

8 Grisogono, von Otto: vidi bilješku 5; - Grisogono, Gregorio: *La nobile famiglia patriia di Spalato e di Zara del conti di Grisogono*. Split: 1923. Manuskript u posjedu gospođe Jasne Duboković-Grisogono; - Jireček, C.: *Die Romanen in den Staedten Dalmatiens waehrend den Mittelalters - II*. Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1904:49

9 Novak, Grga: *Povijest Splita*. Split: Matica hrvatska, 1957:814.

10 Vidi bilješku 8.

11 Crmek, M.D.: *U povodu petstote obljetnice rođenja zadarskog učenjaka Federika Grisogona*, Zadarska revija, 1972; 5: 283-305.

12 *Znameniti i zaslužni Hrvati 925-1925*, Hrvatski štamparski zavod, Zagreb 1925.

Nutrizio iz Trogira i isusovac Lovro. U 19. i 20. stoljeću prestaje izrazita vojnička aktivnost članova obitelji koji tada ponajviše postaju pravnici, državni činovnici, ekonomisti i liječnici, a većina i muzički entuzijasti. Među njima treba spomenuti liječnika Lovru s početka 19. stoljeća, koji se osobito istaknuo u sprečavanju širenja zadnje kuge u Splitu i od koga izravno potječu svi sadašnji živući Grisogonovi. Krajem 19. stoljeća jedan je od njegovih potomaka Francesco (Franjo) rođen u Šibeniku, a pripadao je talijanskom kulturnom krugu te je napisao više vrijednih futurističkih članaka i knjižica o budućnosti znanosti. Zbirka je njegovih radova izdana ponovo dvadeset godina nakon njegove smrti, ali njegov znanstveni rad i predviđanja nisu poznata niti vrednovana u Hrvatskoj. U 20. stoljeću članovi obitelji postaju diplomati, glazbenici, vrijedni profesori i inženjeri.

Grb je obitelji bio i ostao jedinstven za obje grane Grisogonovih, zadarsku i splitsku. On se donekle mijenjao prema tome kako je obitelj primala priznanja plemstva od Venecije, Beča i Rima. Osnova je grba štit sa 6 izmjeničnih zlatno-srebrnih pruga. Na vrhu je štita kruna koja ima svih 9 vršaka a nad njom je srebrni jednorog. Danas grb uključuje i malteški štit.

3. ŽIVOT I DJELO LOVRE GRISOGONA

Lovro Grisogono iz Splita postao je znamenit napisavši svoje životno djelo o Bl. Djevici Mariji. Naslov tog djela jest *Mundus Marianus (Marijin svijet)*, napisan je u tri dijela, svaki po 1000 stranica, pa je po obujmu od više od 3000 stranica najveća knjiga na latinskom jeziku koju je napisao jedan Hrvat.¹³ Živio je na prijelazu od 16. na 17. stoljeće i tri stoljeća ostaje gotovo nepoznat u svojoj domovini. Razlog vjerojatno treba potražiti u činjenici da je djelo napisano latinskim jezikom, da postoji vrlo malen broj primjeraka te knjige i da je djelo stroga teološkog sadržaja. Za oživiljavanje uspomena na život i djelo Lovre Grisogona najzaslužniji su o. Josip Predragović¹⁴ i o. Ivan Katalinić¹⁵, isusovci iz Zagreba.

Lovro Grisogono rodio se 18. travnja 1590. godine u Splitu kao prvorođeni sin splitskog plemića Giovannia (Ivana) Grisogona i Paole Lesi.¹⁶ Otac mu je bio vojni časnik s činom pukovnika (*Colonello dei Croati*), kao i djed Lorenzo, koji je u jednoj odlučujućoj bici protiv Turaka blizu Splita junački intervenirao i preokrenuo očekivan poraz u sjajnu pobjedu. Umro je kratko nakon te bitke od posljedica zadobivenih rana. Venecija ga je 1551. godine imenovala vitezom Sv. Marka (*Cavaliere di S. Marco*).¹⁷ Lovro (Lorenzo) i njegov brat Nikola (Nicolo), sinovi grofa Ivana, dobili su u mladim danima solidno obrazovanje. Pod utjecajem isusovca oca Ljudevita Lukarića Splitsčanina Lovro se oduševio za redovničko zvanje. Nikola se opredijelio za građanski život, osnovao obitelj s Dianom Matiassevich i postao vrhovni upravitelj splitskih karantena (*Soprintendente dei Lazzaretti*).¹⁸ Rodoslovno se stablo

13 Laurentio Chrysogono Dalmata: *Mundus Marianus in tres partes distinctus*. Viennae Austriae. Typis Mathaei Cosmerovij, 1646.

14 Predragović, J.: *Lovro Grisogono i njegov "Mundus Marianus"*, Vrela i prinosi 1938; 8: 51-73.

15 Katalinić, A.: *Lovro Grisogono - Veliki hrvatski mariolog*, Zbornik Kačić 1971; 4: 15-23.

16 U Zborniku *Znameniti i zaslužni hrvati 925-1925*, Hrvatski štamparski zavod, Zagreb 1925, str. 98 navodi se 1596. godina kao godina rođenja Lovre Grisogona, dok Josip Predragović navodi 1590. godinu kao godinu njegovog rođenja, što se poklapa s podacima iz rodoslovnog stabla obitelji Grisogono.

17 Grisogono, Gregorio, vidi bilješku 8.

plemenitih Grisogona držalo preko Nikolina sina Lovre, dok je stric Lovro dao značajan doprinos hrvatskoj kulturi.

Budući isusovac Lovro Grisogono u mladim je danima napustio Split i otišao studirati humanističke znanosti u Ljubljani. U dobi od 17 godina pristupio je u Brnu 8. studenog 1607. godine isusovačkom redu i time se definitivno posvetio redovničkom životu. Idućih je 18 godina proveo u osobnu školovanju u Zagrebu (gimnazija), Olomoucu (filozofija) i Grazu (teologija). Svečane je zavjete položio u Beču 20. travnja 1625. godine u 35. godini života. Pisao je na latinskom, hrvatskom i talijanskom jeziku, a vjerojatno se služio i njemačkim jezikom budući da iz biografije proizlazi da je dosta vremena u svom životu boravio u Grazu i Beču. Njegova je velika želja bila da kao misionar djeluje u Turskoj gdje su tada uz velike žrtve radili isusovci austrijske i rimske provincije (u Beogradu, Pečuhu, Temišvaru itd.), ali mu se ta želja nije ispunila. Jednu je godinu predavao moralnu teologiju na Isusovačkom sveučilištu u Grazu, osam je godina bio u različitim mjestima ravnatelj škola, dvanaest godina katekist u crkvi, dvadesetčetiri godine proveo je kao propovjednik na talijanskom i hrvatskom jeziku. Odlikovao se poduzetničkim i organizacijskim sposobnostima, što je dokazao osnivanjem više vjerskih udruženja (kongregacija) Sv. Barbare u Gorici, Trstu, Amburgu (Austrija) i Bezgrešnog začeca u Beču. Rado se družio s običnim narodom - pukom u čija sela je zalazio, ispovijedao ih i tumačio kršćanski nauk.

Iz Trsta se 1623. godine uputio u Senj radi korizmenih propovijedi, pa se na tom putu zadržao u Rijeci gdje su građani iskoristili njegovo prisustvo i zamolili ga da u njihovu gradu osnuje Družbu Isusovu.¹⁹ Gradsko je vijeće poslalo pismo njemu i generalu Vitelleschiju s molbom da se isusovci nasele u njihovu gradu, jer su profesori iz njihova reda "po cijelom svijetu poznati zbog svoje pedagoške vještine".²⁰ U pismu se dalje tvrdi da je Njegovo Veličanstvo također izrazilo želju da se isusovcima povjeri obrazovanje u Rijeci. Da je to točno, potvrđuje nam podatak da se Ferdinand II. odrekao polovice desetine Rijeke i gradskog područja 1625. godine u tu korist, a potvrdio ju je u povelji od 10. ožujka 1633. godine. Općina se obvezala dati Družbi Isusovoj staru školsku zgradu, jedan dio novaca za uzdržavanje nastavnika i crkvicu Sv. Roka. Administrativne su se prepreke rješavale četiri godine da bi se 1. listopada 1627. godine vratio Lovro Grisogono na svečanost Bl. Franje Borgie koga su isusovci izabrali za svog zaštitnika i u čiju je čast bila pripremljena svečana procesija prema crkvi Sv. Roka. Na procesiji su bili prisutni svi crkveni redovi i sva društva i bratovštine sa svojim zastavama te senjski biskup Ivan Agatić. Na svečanosti je senjski biskup održao hrvatsku propovijed u čast Bl. Franje Borgie. Kad su isusovci pošli primiti u posjed crkvu Sv. Roka i kuću koju im je darovao grad, svečano su zazvonila sva zvana, a s tvrđave su se oglasili topovi.²¹ Iste je 1627. godine, točno na dan Sv. Cecilije 22. studenog, otvorena gimnazija uz nazočnost senjskog biskupa Ivana Agatića, svih staleža i 150 đaka iz Rijeke i ostalih primorskih mjesta. Magistar Franjo Basellus (Basello), prvi profesor, održao je nastupni govor o povezanosti nauke

18 Grisogono Otto, vidi bilješku 5.

19 Prema pisanju o. J. Predragovića: vidi bilješku 14, pismeni je zahtjev upućen Muciju Vitelleschiju koji je u to vrijeme (1615-1645) bio general Isusovačkog reda.

20 Vanino, M.: *Isusovci i hrvatski narod*, Vol. II. Zagreb: Filozofsko-teološki institut, 1987: 134.

21 Predragović, J.: vidi bilješku 14.

i bogoljublja. Riječku se rezidenciju sačinjavali o. Lovro Grisogono, superior i propovjednik, zatim o. Ivan Besalius (Bazal), kućni ispovjednik i *conversator*, te Franjo Basellus, magistar i profesor.

Slijedeće 1628/29. godine nakon osnivanja gimnazije Lovro Grisogono osniva đačku kongregaciju od Pohoda Bl. Djevice Marije u crkvi Sv. Roka. Navodi se da je prve godine bilo ukupno 20 đaka. Ta je kongregacija iduće 1630. godine pripojena Matici u Rimu, o čemu svedoči diploma pripojenja (agregacije) koju je poslao general Vitalleschi. Tada se broj đaka povećao na 30. Utjecaj je gimnazije i kongregacije na vjerski i kulturni život grad bio bez sumnje vrlo velik, o čemu nam svjedoče povijesne priče zapisane u knjizi Miroslava Vanina o riječkom kolegiju.²²

Lovro Grisogono proveo je još jednu godinu 1630/31, u Rijeci kao superior novoosnovana kolegija, što je iskoristio da podigne i kongregaciju Žalosne Gospe (*Virginis Dolorosae*) za građane talijanskog jezika. I ta je kongregacija bila agregirana rimskoj Matici 1631/32. godine što se razabire iz izvješća o riječkoj rezidenciji 1631. i 1632. godine.²³ Velika je zasluga Lovre Grisogona što je osigurao zakladu dobrotvorke grofice Uršule Thonhausen. Grofica je darovnicom 1630. godine poklonila riječkom kolegiju Kastav (Mošćenice i Veprinac) i nešto novaca za gradnju crkve i kolegija. Vinograd u Martinšćici izgleda da je kupljen, jer nema dokaza o nekoj darovnici. Na taj je način kolegij mogao samostalno raditi, jer se preko posjeda mogao samofinancirati, što je bio jedan od ključnih uvjeta da bi kolegij postao učilište.

"Poveljom" su cara i kralja Ferdinanda II. od 31. srpnja 1633. godine izjednačeni polaznici Gimnazije u pravima i povlasticama sa studentima europskih sveučilišta. Zbog toga se 1633. godina uzima kao godina osnivanja riječkog Sveučilišta, čija se 360. obljetnica slavila prošle 1993. godine.

Prosvjetiteljsko se i odgojno djelovanje isusovaca u 17. stoljeću temeljilo na trima osnovnim organizacijskim oblicima: postaja - *missio*, boravište - *residentia* i kolegij - *collegium*. Čim su osnovali rezidenciju, mogli su započeti s gimnazijskom nastavom, obično prema propisima za *collegium quinque classium*, ali je tek kolegij označavao učilište i odgojni zavod s trajnom perspektivom jer je za njega unaprijed trebalo osigurati zdrav gospodarski temelj. Mreža se isusovačkih gimnazija po hrvatskim gradovima širila tijekom cijelog 17. stoljeća: Zagreb (1607), Rijeka (1627), Varaždin (1636), Dubrovnik (1658) i Požega (1698).²⁴ Krajem 18. stoljeća osim gimnazija djelovala su samo tri trogodišnja filozofska studija (kolegija) u Zagrebu, u Rijeci i u Požegi.

Isusovački je sustav školstva dominirao u zapadnoj civilizaciji tijekom dvaju stoljeća. Prema pedagoškom zakoniku *Ratio Studiorum* (1599) studij se oslanjao na svoje osnovne uzore: u gimnaziji na Cicerona, u filozofiji na Aristotela, a u teologiji na Sv. Tomu Akvinskoga. Isusovački su đaci imali posebnu i značajnu ulogu ukulturnom životu gradova preko javnih nastupa na školskim i crkvenim svečanostima. Time su stjecali povlašten položaj u tim

²² Vanino, M.; vidi bilješku 20.

²³ Predragović, J.; vidi bilješku 14.

²⁴ *Isusovačka baština u Hrvata*, Muzejsko-galerijski centar. 1992: 079. Radi usporedbe treba znati da 1812. godine isusovci osnivaju jedno od najprestižnijih sveučilišta u USA, Georgetown u Washingtonu.

sredinama. U vjerskom su i moralnom odgoju važnu ulogu imale đačke Marijine kongregacije, čiji su se članovi isticali uzornim životom, dobrim djelima i podukom siromašnih i neukih.

Učenička statistika za Rijeku nije u potpunosti sačuvana, pa se tako smatra da je obično bilo između 200 i 300 polaznika, a najviše 360 (1739), od čega ih je najveći broj dolazio iz crkvenih redova.²⁵ Isusovačke su škole pridonijele unapređivanju i promicanju srednjeg građanskog staleža. Zahvaljujući mogućnosti visoke izobrazbe taj je stalež postupno preuzimao vodeću ulogu u društvenom i javnom životu koju je do tada imalo plemstvo. Preko škola su prodirala znanstvena i kulturna dostignuća sa Zapada. Nakon dvaju stoljeća aktivnosti Družbino školstvo zapada u krizu, osobito nakon njezina ukinuća 1773. godine.

Dakle, četverogodišnje je starješinstvo Lovre Grisogona kao superiora Kolegija i Gimnazije u Rijeci utemeljilo put razvoja riječkog Sveučilišta. Iz Rijeke je Lovro Grisogono premješten u Loreto (Italija), mjesto gdje su se školovali svećenici iz Dalmacije i turskih krajeva na Balkanu. Nakon povratka u Zagreb Lovro Grisogono provodi veći broj godina posvećujući se svojoj najvećoj ljubavi, pisanju knjige enciklopedijskog karaktera o Bogorodici. Kada je trebao biti tiskan prvi svezak njegova monumentalna djela, prelazi u Beč gdje u tamošnjim bogatim bibliotekama nastavlja pisati drugi i treći svezak. *Mundus Marianus* teološko je djelo koje sadrži razmišljanja o marijankom nazoru na svijet, namijenjeno je kleru i redovničkom staležu, ali i svim obrazovanim svjetovnim ljudima. Prvi je svezak *Mundus Marianus* objavljen 1646. godine u Beču, a prema ondašnjem je običaju posvećen grofu Franji Nadaždiju. Drugi je svezak autor potpuno pripremio i završio ali je tiskanje obavljeno u Padovi 1651. godine, poslije njegove smrti. Taj je svezak posvetio grofu V. Slavati. Treći je svezak marljiv autor završio nekoliko mjeseci prije svoje smrti ali ga je tek 1712. godine tiskalo Sveučilište u Gracu i posvetilo caru Karlu VI. Predgovor i posveta tog sveska nisu autorovi.

Naslovne stranice svih triju knjiga veoma su lijepo ukrašene umjetničkim slikama koje alegorički prikazuju sadržaj djela. Lovro Grisogono bio je veliki erudit, a u svom je djelu skupio svekoliko tadašnje znanje o Gospi. Nema tog teologa ili svetog oca koji je nešto pisao o Mariji, a da ga Grisogono nije naveo. On je bio neobično potkovan u prirodnim znanostima (osobito u astronomiji) što mu je služilo jedino da prirodu dovede u vezu s Bogorodicom. Naravno da je temelj čitava djela Sveto pismo koje izvanredno poznaje i svrsishodno citira.²⁶ Na stranicama velika formata *in folio* autor raspravlja o vrlinama Djevice Marije ne samo u svjetlu teologije nego i kozmosa te biljnog i životinjskog svijeta, unoseći tako u rasprave mnoge dotadašnje znanstvene spoznaje o svijetu i prirodi. U tom svom velebnu djelu Lovro Grisogono na više mjesta izražava svoje rodoljubne osjećaje. U prvom redu već svojim epitetima na naslovnoj stranici gdje se potpisuje kao *Dalmata* i *Spalatensis*. U svom djelu na više mjesta spominje nekad slavnu kraljevinu Hrvatsku i sva Gospina svetišta u domovini; citira i neke pjesme Marka Marulića, a posebno emocionalno piše o Gospinu svetištu u Remetama kraj Zagreba i na

²⁵ Najpoznatiji riječki isusovac Franjo Ksaver Orlando vodi od 1754. javnu nautičku školu na Jadranu u kolegiju u Trstu i njegovim zauzimanjem u istoj studira mnogo budućih hrvatskih kapetana i pomoraca. Nakon ukinuća reda Orlando se vraća kući u Rijeku i u tamošnjoj akademiji osniva katedru za pomorstvo i trgovinu, *Isusovačka bašina u Hrvata*, vidi bilješku 24.

²⁶ Katalinić, A.: *Veliki hrvatski mariolog Lovro Grisogono - o marijanskom nazoru na svijet*, Filozofsko-teološki institut. Zagreb 1971.

Frankopanovu Trsatu.

Sva se tri sveska nalaze samo u Arheološkom muzeju u Splitu, treći svezak i u Sveučilišnoj biblioteci također u Splitu donatorstvom Pier-Marie Grisogona, prvi i treći u Sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu te drugi svezak u Franjevačkoj biblioteci u Dubrovniku. Djelo takva enciklopedijskog karaktera ni do danas nije nadmašeno i ostaje na određen način jedinstveno u svijetu.

Lovro Grisogono umro je u Trstu 24. ožujka 1650. godine s navršениh 60 godina života. Nekoliko mjeseci prije smrti napisao je testament na latinskom jeziku, koji je sačuvan.²⁷

4. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

Lovro Grisogono rodio se u Splitu 1590. godine u staroj plemićkoj obitelji. Ta je obitelj dala gradovima srednje Dalmacije (poglavito Zadru i Splitu) mnogobrojne uglednike. Među njima bilo je više vojnih zapovjednika, gradskih kneževa, pisaca i znanstvenika. Lovro Grisogono je bio sin i unuk dvojice splitskih junaka. On se rano priklonio isusovačkom redu austrijske provincije te bio dugogodišnji propovjednik Družbe u Zagrebu, rektor Ilirskog kolegija u Loretu, a osnivač i rektor kolegija u Rijeci. Pisao je nevjerojatnom upornošću tridesetak godina latinskim jezikom na više od 3000 stranica vrlo opsežno djelo *Mundus Marianus*. To je jedinstvena marijanska enciklopedija, prva u našoj zemlji, a nezaobilazna u kršćanskoj mariologiji.

U povijesti visokog školstva Hrvatske ime je Lovra Grisogona vezano za utemeljenje visokoškolske nastave u Rijeci. Zahvaljujući svome poduzetničkom daru i silnoj energiji, uspješno je osnovao i vodio Gimnaziju i Kolegij i bio njegov rektor. Prodoran i temperamentan kakav je bio u relativno je kratko vrijeme uspio osigurati ekonomsko samofinanciranje Kolegija, što je tada bio uvjet za razvoj visokoškolske nastave. Toj je inicijativi mnogo pogodio pozitivan stav Ferdinanda II. koji je financijski podržao osnivanje kolegija i koji je izdao Povelju kojom studente tog Kolegija izjednačuje u pravima i povlasticama sa studentima ostalih europskih sveučilišta. Ta se godina (1633) drži početkom visokog školstva u Rijeci. Lovro Grisogono je ostatak svog života proveo u Zagrebu, Grazu i Beču gdje se u potpunosti posvetio onome što je najviše volio, a to je pisanje knjige o Bogorodici. Umro je u Trstu 1650. godine završivši tri sveska knjige *Mundus Marianus*, od čega je samo prvi svezak objavljen za njegova života.

SOMMARIO

Maja Vehovec, Davor Juretić, Miro Juretić

LOVRO GRISOGONO - FONDATORE E PRIMO RETTORE DEL COLLEGIO GESUITA A FIUME

L'articolo tratta il lavoro di Lovro Grisogono, gesuita, fondatore e organizzatore dell'istruzione superiore a Fiume. Tratta le sue origini e il contributo che ha dato durante la sua missione da gesuita a Fiume. Si parla del suo capolavoro "L'enciclopedia Mariana" che è l'opera della sua vita.

²⁷ Original i prijevod originalna na hrvatski jezik nalazimo u Predragović, J.: Vidi bilješku 14.